

**BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI NUTQIY KO‘NIKMALARINI
SHAKLLANTIRISH**

**Shamuratova Sevinch Quvondiq qizi
Urganch davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi**

Annatsiya

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, ijtimoiy faoliyatda bo‘lajak pedagoglarning nutqiy ko‘nikmalarini shakllantirish haqida fikrlar bayon qilingan. Bo‘lajak pedagoglarning nutqiy ko‘nikmalarini badiiy texnologiyalar yordamida rivojlantirish shuningdek, nutq o‘stirish texnologiyalari yordamida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy yondashuvlarini aniqlash va ulardan o‘quv jarayonida samarali foydalanish shartlarini aniqlash kabi muommolar haqida ma’lumot berilgan.

**Шамуратова Севинч Кувондик кизи
Преподаватель Ургенчского государственного педагогического
института**

Абстрактный

Актуальность данной статьи заключается в том, что в ней изложены идеи по формированию речевых навыков будущих учителей в социальной деятельности. Приведена информация по таким проблемам, как развитие речевых навыков будущих учителей с использованием художественных технологий, а также выявлены теоретические подходы к формированию профессиональной компетентности будущих учителей с использованием речевых технологий и условия их эффективного использования в образовательном процессе.

**Shamuratova Sevinch Quvondiq qizi
Teacher of the Urgench State Pedagogical Institute**

The relevance of this article is that it presents ideas on the formation of speech skills of future teachers in social activities. It provides information on such problems as the development of speech skills of future teachers using artistic technologies, as well as the identification of theoretical approaches to the development of professional competence of future teachers using speech enhancement technologies and the conditions for their effective use in the educational process.

Kalit so‘zlar: Nutq, dialog, monolog, artikulatsiya, fonetika, to‘g‘ri tallafuz.

Ключевые слова: Речь, диалог, монолог, артикуляция, фонетика, правильное произношение.

Keywords: Speech, dialogue, monologue, articulation, phonetics, correct pronunciation.

Zamonaviy ta‘lim tizimi pedagog shaxsiga katta talablar qo‘yimoqda. Ayniqsa, bo‘lajak o‘qituvchilarning nutqiy madaniyati va ko‘nikmalari – ularning kasbiy tayyorgarligining ajralmas qismi hisoblanadi. Chunki pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki muloqot orqali tarbiyachi, yo‘lboshchi, motivator hamdir. U o‘z fikrini aniq, tushunarli va lo‘nda yetkazishi, ta‘lim oluvchilarning e‘tiborini jalb eta olishi kerak. Shu sababli, bo‘lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirish muhim vazifa sifatida qaraladi.

Nutqiy ko‘nikmalar tushunchasi va uning ahamiyati

Nutqiy ko‘nikmalar – bu insonning og‘zaki va yozma nutq orqali fikrini ifoda eta olishi, muloqot yurita olishi, auditoriyaga mos tarzda gapirish, uslubni tanlash kabi layoqatlaridir. Pedagogik jarayonda bu ko‘nikmalar quyidagilar orqali namoyon bo‘ladi:

aniq va tushunarli gapirish;

mavzuga mos va boy lug‘at zahirasi ega bo‘lish;

uslubiy to‘g‘rilik va emotsional ta‘sirchanlik;

tinglovchilar bilan samarali muloqot o‘rnatish.

Bo'lajak pedagogda yuqoridagi fazilatlarining rivojlanishi uning dars o'tish malakasini oshiradi, o'quvchilar bilan muloqotini yengillashtiradi, hamda o'zini professionallik nuqtai nazaridan namoyon eta oladi.

Nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish yo'llari

Bo'lajak pedagoglarning nutqiy ko'nikmalarini shakllantirish uchun quyidagi metodlar va vositalardan foydalaniladi:

1. Nutq madaniyatini o'rgatish mashg'ulotlari – pedagogik oliy ta'lim muassasalarida alohida fan sifatida olib boriladi.
2. Ijtimoiy va kasbiy muloqot mashqlari – rol o'ynash, bahs-munozaralar, muloqot trenajerlari.
3. Amaliyot darslari va mikrodarslar – talabalar kichik guruhlarda dars o'tish orqali o'z nutqiy faoliyatini sinovdan o'tkazadilar.
4. Audio va video tahlil – mashhur o'qituvchilarning chiqishlarini tinglash, ularni tahlil qilish.
5. Ijodiy yozuv mashqlari – insho, esselar yozish, og'zaki bayon qilish.

Bu metodlar orqali talabaning muloqot qobiliyati, nutqning mazmunan boy va grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishi, ta'sirchanligi shakllanadi.

Bo'lajak pedagoglar nutqida uchraydigan muammolar

Ko'plab talabalar quyidagi nutqiy kamchiliklarga duch keladi:

so'z boyligining kamligi;

talaffuzdagi nuqsonlar;

fikrni izchil ifodalashdagi qiyinchiliklar;

auditoriya oldida ishonchsizlik;

ortiqcha so'zlar va parazit so'zlardan foydalanish.

Bu kamchiliklar ustida tizimli ravishda ishlash, individual mashg'ulotlar, o'z ustida ishlash madaniyati bo'lajak pedagogda nutqiy kompetensiyani shakllantiradi.

Nutqiy kompetensiya tushunchasi va pedagogik faoliyatdagi o'rni

Nutqiy kompetensiya – bu nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri, balki kontekstga, vaziyatga va auditoriyaga mos tarzda fikr bildiruvchi nutq tuza olish layoqatidir.

U quyidagi komponentlardan iborat:

1. Lingvistik kompetensiya – til qoidalarini bilish va qo'llay olish.
2. Komunikativ kompetensiya – muloqot davomida ijtimoiy me'yorlarga rioya qilish.
3. Diskursiv kompetensiya – matn yoki nutq tuzilmasini yaxlit tarzda qurish.

4. Pragmatik kompetensiya – maqsadga muvofiq ravishda fikrni ifodalash.

Bu komponentlar pedagogik faoliyatda, xususan, dars jarayonida, tarbiyaviy suhbatlarda, ota-onalar bilan muloqotda va hamkasblar bilan professional aloqa o‘rnatishda muhim ahamiyatga ega.

Nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar

Zamonaviy pedagogikada quyidagi yondashuvlar orqali nutqiy ko‘nikmalar samarali rivojlantiriladi:

Konstruktorli muloqot metodikasi – talabalarni real hayotiy holatlarga mos ravishda fikr bildirishga o‘rgatish. Problemalı o‘qitish – muammoli vaziyatlar yaratish va talabalardan asoslangan javoblar kutish orqali ularning fikrlash va ifoda qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Interfaol usullar – "Akvarium", "Bahs", "Press" kabi metodlar orqali talabalarni faol fikrlashga va to‘g‘ri nutq tuzishga o‘rgatish.

Multimedia vositalari – audio, video, prezentatsiyalar yordamida nutqni tahlil qilish va mashq qilish.

Bo‘lajak pedagoglar uchun tavsiyalar

1. Kundalik ovoz yozuvlarini olib borish – o‘z nutqini eshitib, xatolarni aniqlash.
2. O‘qituvchi roli bilan chiqish qilish – o‘zini haqiqiy auditoriya oldida sinab ko‘rish.
3. Nutqiy tezlik va ohang ustida ishlash – monotonsizlikka qarshi kurashish, emotsional ifoda kiritish.
4. Sinf oldida mashg‘ulotlar olib borish – real sharoitda o‘z nutqini sinovdan o‘tkazish.

Nutqiy kompetensiyaning shakllanishi quyidagi olimlar tomonidan chuqur o‘rganilgan:

L.S. Vygotskiy – til va tafakkur aloqadorligi haqida nazariya ilgari surgan.

A.A. Leontyev – nutq faoliyati tahlilida psixologik yondashuvni asoslagan.

Sh. Raxmatullayev – o‘zbek tili madaniyati, nutqiy uslub va talaffuz masalalarini yoritgan.

Ularning tadqiqotlariga asoslangan holda, pedagog shaxsida nutqiy ko‘nikmalar individual psixologik xususiyatlar, ijtimoiy muhit va o‘qitish metodikasiga bog‘liq holda rivojlanadi.

Hozirgi zamon ta‘limi o‘qituvchidan faqat bilimga ega bo‘lishni emas, balki uni tushunarli va ta‘sirchan tarzda yetkazish mahoratini ham talab qiladi. Bo‘lajak pedagoglarning og‘zaki va yozma nutqi to‘g‘ri, boy, mantiqan izchil bo‘lishi ta‘lim jarayonining samaradorligini belgilaydi. Nutq nafaqat aloqa vositasi, balki shaxsiy

ta'sir ko'rsatish, tarbiyaviy yondashuv va madaniy muloqot mezoni sifatida qaraladi. Shu bois, pedagogika sohasida tahsil olayotgan talabalar nutqiy kompetensiyani shakllantirish jarayoniga alohida e'tibor qaratishlari zarur.

Nutqiy ko'nikma tushunchasi va uning pedagogik ahamiyati

Nutqiy ko'nikma — bu insonning o'z fikrini og'zaki yoki yozma ravishda, mantiqan to'g'ri, aniq va ta'sirchan tarzda ifoda eta olish malakasi. Pedagogik faoliyatda bu malaka quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

O'quvchilarga mavzuni tushunarli bayon qilish;

Emotsional ta'sir orqali darsga qiziqish uyg'otish;

Kompyuter, slayd, video kabi vositalarni nutq bilan uyg'unlashtira olish;

Har xil ijtimoiy qatlam vakillari bilan samarali muloqot yurita olish. Bo'lajak o'qituvchi o'z kasbiy nutqida muloqotga ochiqlik, madaniy ifoda, intonatsion aniqlik kabi sifatlarni shakllantirishi lozim. Ayniqsa, og'zaki nutqdagi talaffuz, intonatsiya va so'z tanlovi ta'lim sifati va bolalarning e'tiborini boshqarish vositasi hisoblanadi.

Nutqiy ko'nikmalarni shakllantirishning samarali usullari

1. Nutqiy mashqlar – og'zaki bayon qilish, tez aytishlar, hikoya tuzish, matn qayta so'zlash kabi mashqlar og'zaki ifoda malakasini rivojlantiradi. 2. Bahs va munozaralar – talabalarni erkin fikr yuritishga, o'z fikrini asoslashga va muloqot madaniyatiga o'rgatadi. 3. Dars ssenariysi yozish – bo'lajak o'qituvchi dars mazmunini tuzishda nutqning izchilligini rejalashtiradi. 4. Jamoaviy ishlar – rolli o'yinlar, sahnalashtirish orqali tabiiy va jonli muloqotga kirishadi. 5. Tinglab tushunish va mulohaza yuritish – boshqa talabalarning chiqishlarini tahlil qilib, ulardan o'rganish imkonini beradi.

Bu metodlar orqali talabalar nutqiy faollikni oshiradi, mustahkam lug'aviy bazani shakllantiradi va professional ifoda uslubi bilan ishlashni o'rganadi.

Xulosa

Bo'lajak pedagoglarning nutqiy ko'nikmalarini shakllantirish – bu nafaqat kasbiy tayyorgarlikning bir qismi, balki ularning butun mehnat faoliyatining asosidir. Pedagogning nutqi o'quvchiga bilim uzatishda, uni tarbiyalashda, ongiga ta'sir qilishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, pedagogik ta'lim tizimida nutqiy tarbiya va madaniyatni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilishi lozim.